

РЕЦЕНЗИЯ

на дисертация за получаване на образователна и научна степен “доктор” на тема:
“Икономическите реформи в Гърция и Португалия (1999 – 2018 Г.) – сравнителен анализ”,

представена от Михаил Райчев Раев

под научното ръководство на доц. Мариела Ненова-Амар

Рецензент: проф. дин Николай Неновски, Катедра "Финанси", Финансово-счетоводен факултет”, Университет за национално и световно стопанство.

Съдържание на рецензията:

Представяне на докторанта и темата; Структура на труда; Постижения и приноси моменти; Критични бележки, препоръки преди вътрешната защита; Технически бележки; Коментари за отразяване на препоръките след първото обсъждане; Общо заключение за качествата на дисертацията и за насочване към публична защита.

Представяне на докторанта и темата

Михаил Райчев Раев е задочен докторант към катедрата „Икономика“, Стопански факултет на СУ „Св. Климент Охридски“ от 2019 г. В представения за рецензиране дисертационен труд се разглеждат в сравнителна перспектива икономическите реформи в Гърция и Португалия от присъединяването на двете страни към еврозоната до прилагането на програмите за икономическо реструктуриране договорена с група от международни кредитори, известни като Тройката, и завръщането им на световните финансови пазари. В рамките на този период, двете държави обявят невъзможност да обслужват своите държавни дългове и се нареждат в дългия списък на страните обявили фалит.

Като цяло, в научната литература, действията на правителствата на Гърция и Португалия се приемат като резултат от негативните тенденции в икономическата среда породени от Световната финансова криза от 2008 г. В представения труд, се прави опит за по-широк, институционално-политикономически подход при обясняване на причините за кризите на публичните финанси и за реакциите на политическите елити в двете страни.

Структурата на труда

Разработката е с обем от 278 страници (включително 70 стр. приложение) и се базира на 135 литературни източника, преобладаващата част от които са от 2010 г. насам и отразяват съвременните тенденции в изследванията на различни аспекти от икономическото развитие на Гърция и Португалия.

Структурата на дисертацията е от четири основни глави. В първата глава, Михаил Раев излага елементи от макроикономическата теория относно устойчивостта на фискалната политика и финансовите кризи, както и елементи от институционалната икономика и

социологическата теория за общите характеристики на управленските елитите. Целта е до се подготви теоретична рамка за анализ на динамиката на кризата в Гърция и Португалия. Втора и трета глава са обзорни по характер и представят икономическото и политическото развитие на Гърция и Португалия, различните препоръки за законови и институционални реформи, които са препоръчани в периодичните годишни изследвания на ОИСР, реформите в програмите за икономическо реструктуриране подписани от двете държави с МВФ и европейските институции, както и какви са общите характеристики между двете групи от рекомендации. В четвърта глава, следвайки задачата и теоретичната схема от първата глава, докторантът интерпретира институционалните ограничения и източниците на институционална промяна в двете държави преди и по време на изпадането им в криза по държавния дълг. В тази глава се прави опит за определяне на ролята и мотивите на политическия елит за тежкото състояние на публичните финанси.

В съдържанието се включват и кратко въведение и заключение, което разкрива и какъв е приноса на дисертационния труд за евентуален анализ и прогноза на българското икономическо и политическо развитие. Дисертацията завършва със списък на ползваната литература и три приложения с описания на състоянието и предложения за реформи на икономически сектори на Гърция и Португалия, обобщени от докладите на ОИСР, както и с подробно описание на реформите предложени от Тройката на Гърция. Реформите договорени от Тройката с Португалия са описани накратко в глава III на изследването.

Постижения и приносни моменти

Накратко, могат да се сведат до две групи.

Първо, изключително добре направено представяне на икономическото, финансово и политическо развитие на Гърция и Португалия след 1974 г. до днес, и на тяхното взаимоотношение с водещите МФИ, базирано на оригинални източници (и официални документи), както и върху широк кръг литература. Изложението не представлява поредица от факти, а следва определена вътрешна логика на обвързване на финансовите и фискални тенденции, с политическите и историческите процеси. Втората и третата глави могат успешно да се ползват от други изследователи като вече подготвени обобщения за съвременна стопанска и финансова история на Гърция и Португалия.

Второ, похвален и рядко срещан е теоретичният опит да се обяснят общите и специфичните моменти в развитието на кризата и нейното преодоляване в Гърция и Португалия чрез спецификата на елитите в двете страни.

Така както я разбирам, хипотезата е следната. В Гърция двете водещи групи в рамките на елита, формирани след 1974 г., са силно поляризирани, обградени от клиентелизъм, и управляват в среда на активно синдикално движение. Редуването на елитите на власт, придава на икономиката силно изявен политически цикъл, от тук и логическо последствие на изпускане от контрол на публичните финанси. Освен това, гръцките елити, успешно се противопоставят на външните институционални ограничения, като в определен степен дори ги манипулират в своя полза. Това блокира и забавя реформите. От своя страна, в Португалия, въпреки сходните с тези на Гърция структурни

характеристики, се наблюдават като цяло обратни структурни процеси на взаимодействие между водещи групи. Двете водещи сили в рамките на елита, са значително по-кооперативни, синдикалните движения не са така агресивни, което води до по-слабо изразен политико-фискален цикъл. Освен това, португалските политици, успяват да използват програмите, зададени им отвън, за прилагане на редица реформи. И в двата случая е интересно, но обяснимо, “антиреформаторското поведене“ на Конституционния съд.

Вярно е, че в чисто теоретичен план, представената хипотеза не е непозната в политико-икономическата литература за институционалната промяна. В тази литература, теоретична и емпирична, в общи линии е доказано, че елементите на консенсус и кооперативност на актьорите, както и външният натиск, водят до по-добри резултати и са за предпочитане пред некооперативната вътрешна борба и липсата от външен натиск за реформи. Новото в дисертацията е обектът към което се прилага тази методология.

За отбелязване също е, че дисертацията е изключително добре написана като изказ, стил, и граматическа коректност, качества, които се срещат все по-рядко.

Преди преработката към дисертацията бяха отправени следните критични коментари и препоръки

В по-общ план, въпреки обещаващия теоретичен политико-икономически модел, за която споменах, теоретическите основи на са достатъчно развити. Това не позволява да се дефинират ясно актьорите, техните ресурси (властови, финансови и идеологически), стратегиите им, какво печелят и какво те губят от порочната фискална динамика, от реформите или спирането на реформите и пр.

Емпиричният материал за такъв институционален анализ е наличен в дисертацията, но липсата на ясна рамка, води в повечето случаи до общи теоретични твърдения. Мисля, че дисертацията би спечелила ако се доразвие и конкретизира теоретичната рамка в глава първа (да се обособи параграф в края на главата), в която да се изведе макета, който ще се приложи в последната четвърта глава. От своя страна, в четвърта глава, актьорите, групите на институционалната динамика, техните стратегии, също трябва да се дефинират и на по-конкретно равнище (всичко може да се обобщи може в табличен вид)¹.

На следващо място, не е изяснено, доколко самото присъединяване към Европейската общност/съюз, а в следствие към еврозоната, допринася за лошата динамика на публичните финанси, в двете страни, като предизвиква поведение на морален хазарт, от там разхлабване на публичните финанси, загуба на конкурентоспособност и прочие. В този смисъл, проблемите на Гърция и Португалия могат да се разглеждат като ендогенни за самата европейска интеграция. Интересен би бил паралел с проявите на

---

¹ Според мен, на тази фаза на дисертацията, не би било удачно да се преработва цялата теоретична концепция в някаква нова посока (било то нова политическа икономия, теорията на общественния избор, подходите на групите на Мансур Олсън, или новите институционални теории за развитието на Робинсън и Аджемоглу, въпреки, че те биха дали интересни резултати). Такива приложения докторантът може да направи впоследствие, в текста на дисертацията обаче е нужно да се отбележи, че тези направления се познават.

кризата в Испания и Ирландия, например, където дълговете се натрупаха в частния сектор.

Заключението на дисертацията трябва да се разшири и обогати, сравнителният анализ между Гърция и Португалия може да се представи в табличен вид, - актьори, и пр.

Бих желал по време на вътрешната защитата, Михаил Раев да коментира посочените по-горе мои забележки. Също бих желал да узная мнението на автора за това доколко несистемните партии (Сириза например), водят до реструктуриране на елитите, появата на нови групи и съставни части в неговите рамки.

Някои технически забележки.

Прибързаните обобщения, по теми, непряко свързани с темата, трябва да се избягват. Например, на стр. 17, Виксел не е първият работил по кризите, най-малкото имаме Жуглар и Туган Барановски, а и темата за цикъла и кризите и много тежка (не споменавам за Маркс).

В технически план, трябва да се оправят някои графики, част от графиките може да се представят по-добре, като годините се изведат под хоризонталната ос за по-голяма прегледност.

На стр. 122, годините не се четат. На стр. 38% от какво ? На стр. 51 как така дългът на Гърция от 37% през 1984 г. скача на 85 % през 1985 г.?

На стр. 35 името на Моска да се оправи (а и изобщо не е ясно, доколко тези автори са нужни, Моска, Парето, Михелс и др., Макиавели, след като реално не са мобилизирани в дисертацията)

В литературата липсва името на важен участник на събитията от годините на кризата, Янис Варуфакис, като се вземе предвид публикуваните от него книги-свидетелства за проговорите на Гърция с Тройката и пр.

В допълнение към утвърдената форма за цитиране в рамките на текста, в дисертацията за поставени и 85 бележки под линия, които се отнасят до електронни източници на информация, би било добре да се изведат в отделен списък след този на ползваната литература.

Препоръчвам да се сложат бележки под линия относно цитираните членове на конституциите на Гърция и Португалия от 1975 г. и 1976 г. съответно.

Коментари за отразяване на препоръките след първото обсъждане и по крайната версия на дисертацията

В края на март Михаил Раев представи нов преработен вариант на дисертацията си, в която, отчитайки препоръките и коментарите от първата вътрешна защита, е направил важни промени в теоретически и чисто стилев план, с което дисертацията придобива значителни подобрения и завършен вид.

Новите тестове, които са добавени, главно в глава 1 (най-вече в 1.4 и 1.5, но също в 1.2 и 1.3 и 1.6) и глава 4 (най-вече в 4.4 и 4.1), са свързани преди всичко с развиване на теоретичната част. Представени са интересни направления при институционалния и политико-икономически анализ на кризите. Изграден е теоретична рамка на

взаимодействие на основните актьори в рамките на националните елити, техните интереси и стратегии, която впоследствие е приложена към Гърция и Португалия. С тази теоретична част дисертацията прави значителна стъпка в посока изясняване на политико-икономическите процеси на кризите в Гърция и Португалия, както и на динамиката на кризите въобще.

Всички технически недостатъци на първоначалния вариант са отразени.

Общо заключение след отразяване на препоръките от първото обсъждане.

По своето съдържание и резултати, дисертационния труд отговаря на изискванията на чл. 64 от Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в СУ „Св. Климент Охридски” (*Приет с решение на Академичния съвет на 31.10.2018 г., изменен и допълнен с решения на Академичния съвет от 25.09.2019 г., 30.10.2019 г., 29.01.2020 г., 26.02.2020 г., 27.05.2020 г., 21.10.2020 г., 16.12.2020 г., 26.05.2021 г., 30.06.2021 г., 13.07.2022 г. и 28.06.2023 г.*), като резултатите са научно приложими и представляват принос в икономическата наука.

Дисертацията може да се насочи за публична защита.

Професор Николай Неновски

17 юни 2024 г., Амиен